

Соколёнок

4/2022

ИЮЛЬ – АВГУСТ

Кард

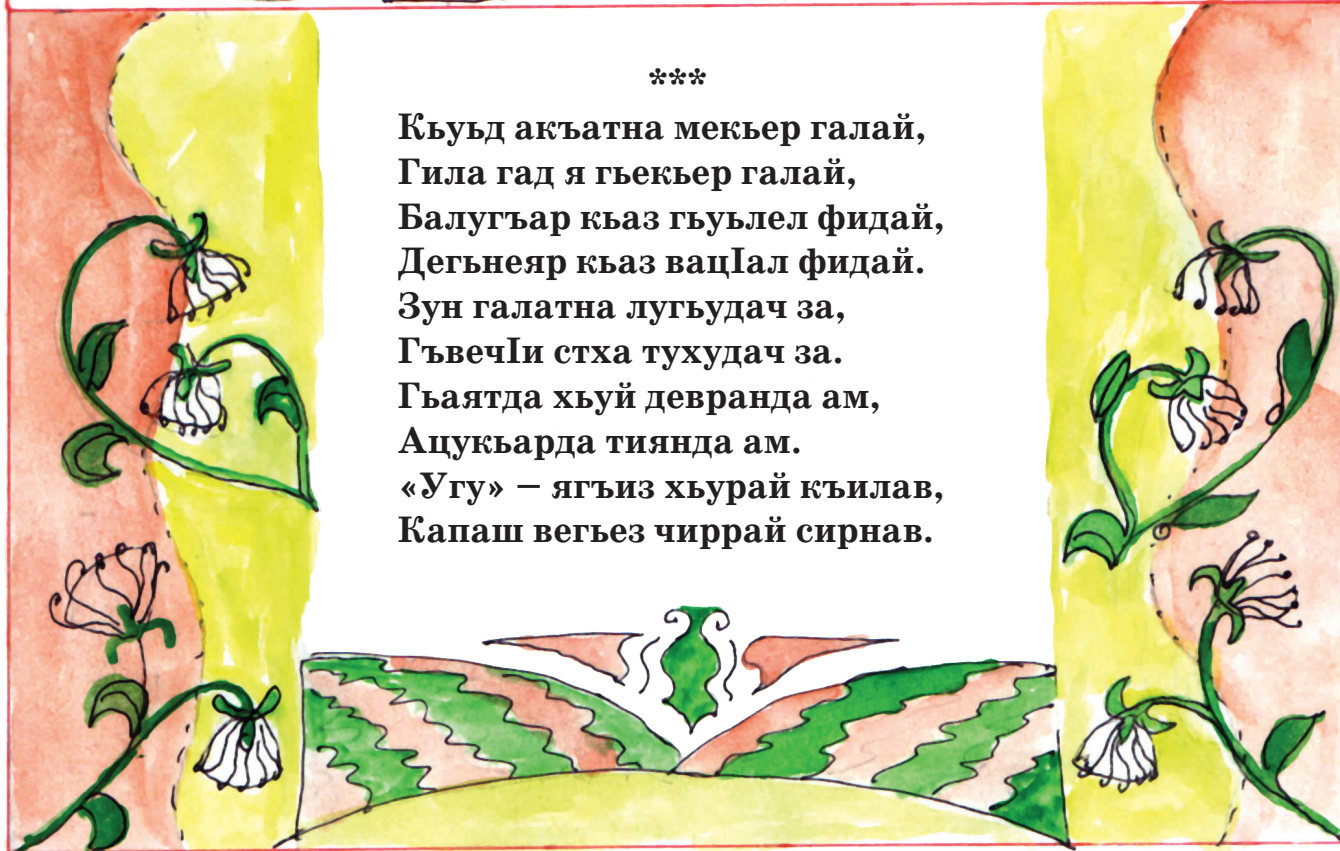
КЪВЕ ВАЦРА САДРА АЯЛАР ПАТАЛІ АҚЪАТЗАВАЙ ЖУРНАЛ

8 июля – День семьи, любви и верности

Къуд акъатна мекъер галай,
Гила гад я гъекъер галай,
Балугъар къаз гъуълел фидай,
Дегънеяр къаз вацал фидай.
Зун галатна лугъудач за,
Гъвечи стха тухудач за.
Гъаятда хъуй девранда ам,
Ацукъарда тиянда ам.
«Угу» – ягъиз хъурай къилав,
Капаш вегъез чиррай сирнав.

Абдуселими Исмаилов

Зун пинидин тарава

Зун пинидин тарава,
Таран хилел цавава,
Галгам-галгам чранвай
Шинийрин лап юкьвава.

Закай кичевилериз,
Клан я чулав нуьквериз,
Зун хилелай авудна,
Чпи тара кефериз.

Гъилерни чин кьацланва,
Руфун, цел хьиз, ацланва,
Зун пинидин таракай
Чи айвандик хтанва.

Кукван, ценцин хел авач —
Шинид тара мел ава,
Незва чпиз пинияр
Нуьквери зи хъел авай.

Мо, яцар, кве з мураба

– Яцар, куйне хканва
Векъив ацІай араба,
Ша захъ галаз куйнени
Неъ ман пІинид мураба.

– Мурабадин ширинвал
Ганва къацу векъериз,
Мураба гъикІ тухуда
Чна яргъал рекъериз?

– Гъа кvehъ галаз гъар юкъуз
Жеда яргъи рекъе зун,
Мураба гваз ацукъна
Арабадин хиве зун.

– АкІ ятІа неъ кІвалемаз
Рекъиз гъизвай мураба.
Векъ туйтІуьна чавайни
Ялиз жедач араба.

Хъартасви Шарьвелед

Бадедин эрчи гъил

Селми хала муьжуьд йис тир, итим рягметдиз фейидалай къулухъди, къилди хуьре яшамиш жез. Авай са гадани – Исмаил вичин свасни галаз шегьерда яшамиш жезвай, ада заводда инженервал ийизвай. Абуруз Секне тIвар алай са рушни авай. Ингье, гатфарин са йикъан экуьнахъ адан къилив хийирдин хабар гваз вини мягъледавай регъуьхбан Астарханан паб Суьлгъуьханум атана акъатна. Селми халади, юкъва сун шал кутIунна, гъаят шиткизвай. Гъеле вич варара амаз Суьлгъуьханума, рикIик лап шадвал кваз, кIеви ванцелди лагъана:

– Селми хала, шегьерда ви сусазни Исмаилаз хъанвай гъвечи гада ваз, муштулух заз.

И гафарин ван атай Селми халадин гъилевай кул аватна, абур къведни гарданра гъатна.

Халкъдин адет тирвал, муштулух гайи касдиз иесиди вичин патай вичивай жедай са гъурмет авун герек тир. Гъадалайни гъейри, адав ихътин шад хабар агакънавайди, мусурманрин пак-жуьмя югъ тир.

Селми халади, тади кваз фена, бахчадай гъундуьшкадин са кIек къуна, Суьлгъуьханумаз лап рикIин сидкъидай гъа кIек багъишна. Гила адавай маса кIвалах хъийиз жезмачир, ам гъазур хъана шегьердиз гададин кIвализ физ. Гъа юкъуз ада къунши Камалав вичиз амай ругуд гъундуьшкадикай къвед тукIваз туна, гъабур михъна, кIвале авай мураба-вирт, кIерецдин хвехвер,

шуьмягъар, къурурай ичерин, чуьхверрин ва маса майвайрин зурар авай са еке шешелни гваз, уьлчуьдилай автобусда акъахна, экуьнин сятинин цусад жедалди Махачкаладиз гададин кIвализ акъатна. КIвале Исмаилни ва адан, пуд йисни тахъанвай, гъвечи руш Секне авай. Хуьряй диде атана акурла, абур къведни адан гарданра гъатна.

Секне бадедилай алатзавачир, гьадал шкъакъ хъиз алкIанвай. Ингъе, чай хъваз ацукъайла, Исмаила хабар къуна:

– Я диде, ваз гъинай хабар агакъна, чаз гада хъанвайди? Заз вав, свас духтурханадай хтайла, хабар агакъриз кIанзавайди тир.

– Зав и хийирдин хабар, чан хва, цараллай Аллагъди агакъарна, – лагъана дидеди, ихтилат куьтягъна.

Свас хкъедалди, Селми гададин кIвале амукъна. Хуьре авай вичин кIваликай адан рикI секин тир, ам ада къунши Камалан юлдаш Гегъверханумал тапшурмишнавай. Са гъафтедилай Исмаила вичин юлдаш, гъвечи гадани галаз, кIвализ

хкана. Са гъафтедани Селмиди вичин суьсаз куьмекар гана, хтулдал тIварни вичин рягъметдиз феи юлдашдин, Исмаилан бубадин тIвар – Мукаил эхцигна, хуьруьз хъфиз гъазур хъана. Секне адалай алатзавачир, вични хкъеда лугъуз, ада вичи бадедиз куьмекар гуда лугъуз, вилериз нагъв хъиткъиннавай. Аялдин лап тIалабун акурла, Селмиди свасни гада рекъел гъана, Секнени галаз хуьруьз хъфена.

Секнедин яш пуд йис тиртIани, ада бадеди лагъай вири кIвалахар ийидай. Адаз хуьрек тIуьрдалай гуьгъуьниз къапар чуьхуьз, кIвал шиткиз, сала авай крандай чайданда цана яд гъиз ва маса кIвалахар ийиз чир хъанавай. Бадеди адаз гъамиша:

– Чан бадедин эрчи гъил лугъуз темнар гудай. Гъа икI къуьдни акъатна, гатфар алукъна. Са экуьнахъ Секнеди гъаят шиткизвай. Абурун къапу гатана гъаятдиз хуьруьн Советдай налогар кIватIзавай дишегъли гъахъна. Перемдин винелай,

яру-цIару читинин хуруганни алаз, лап чIехи дишегьлиди хьиз гьаят шиткизвай Секне акурла, ада хабар кьуна:

– Ви тIвар вуж я, я краcавица?

– Зи тIвар бадедин эрчIигьил я, – лагьана жаваб гана Секнеди, ахпа вичин бадедиз эверна, гьаятдиз маса инсан атанвайдакай хабар гана. Селми баде гьаятдиз экъечIайла, Секнеди гьаят шткун даварна.

Исмаил вичин юлдаш ва гъвечIи Мукаил галаз вацра садра-кьведра дидедални Секнедал кьил чIугваз хкведай. Секне лагьайтIа, хуьрй хъфенач, вичин бадедиз куьмекар гуз амуькна. Хуьре ада школани куьтягьна, садани адаз Секне лугьудачир, вирида бадедин эрчIигьил лугьудай, гьам адан гьакьикъи тIвар хьанвай. Секне Дагъустандин университетдин филологиядин факультет куьтягьна, бадедин кьилив хуьруьз хтана, гила

вичи кIелай школада урус чIалан тарсар гузва.

Школада муаллимри ва аялри адаз Секне Исмаиловна лугьузватIани, хуьруьнбуру, гьа виликдай хьиз, бадедин эрчIигьил лугьузва. ГъвечIи чIавалай акьалтай лакIаб алатдач. Пис лакIаб туш хьи, лап хъсан лакIаб я.

Адаз уьмуьрдин юлдаш яз кьунши хуьруьнви, химиядин тарсар гузвай Агьмед муаллим кьисмет хьана.

Секнедизни кье кье аял ава, гадаяр. Бадедин яшар кьудкьанни цIудрив агакьзава. Секне вичин хзан галаз алай девирдани бадедин кIвале яшамиш жезва, чпизни чил кьачуна Агьмеда цIийи кIвалерни эцигзава. Мукаила Дагъустандин политехнический университетдин эхиримжи курс куьтягьзава.

Вири бахтлу я, мадни бахтлу хьурай зи хзанар.

Талзат Шадаса,
Дагъустандин халкъдин шаир

Сиклми сиклрен бала

Хъана-хъанач къуъзуъ сикл
Сиве сарар амачир.
Фидачир ам гъурчез гъич
Вичин бала галачиз.

Къай галукъай сикл месел
АлкIана, тIал къамава.
Сиклрен бала гъурч ийиз
Къилди къалин тамава.

Къекъвез-къекъвез фена ам,
Хъана къурел расалмиш.
Къур са фагъир гъалдавай,
Ийизвачир кас саймиш.

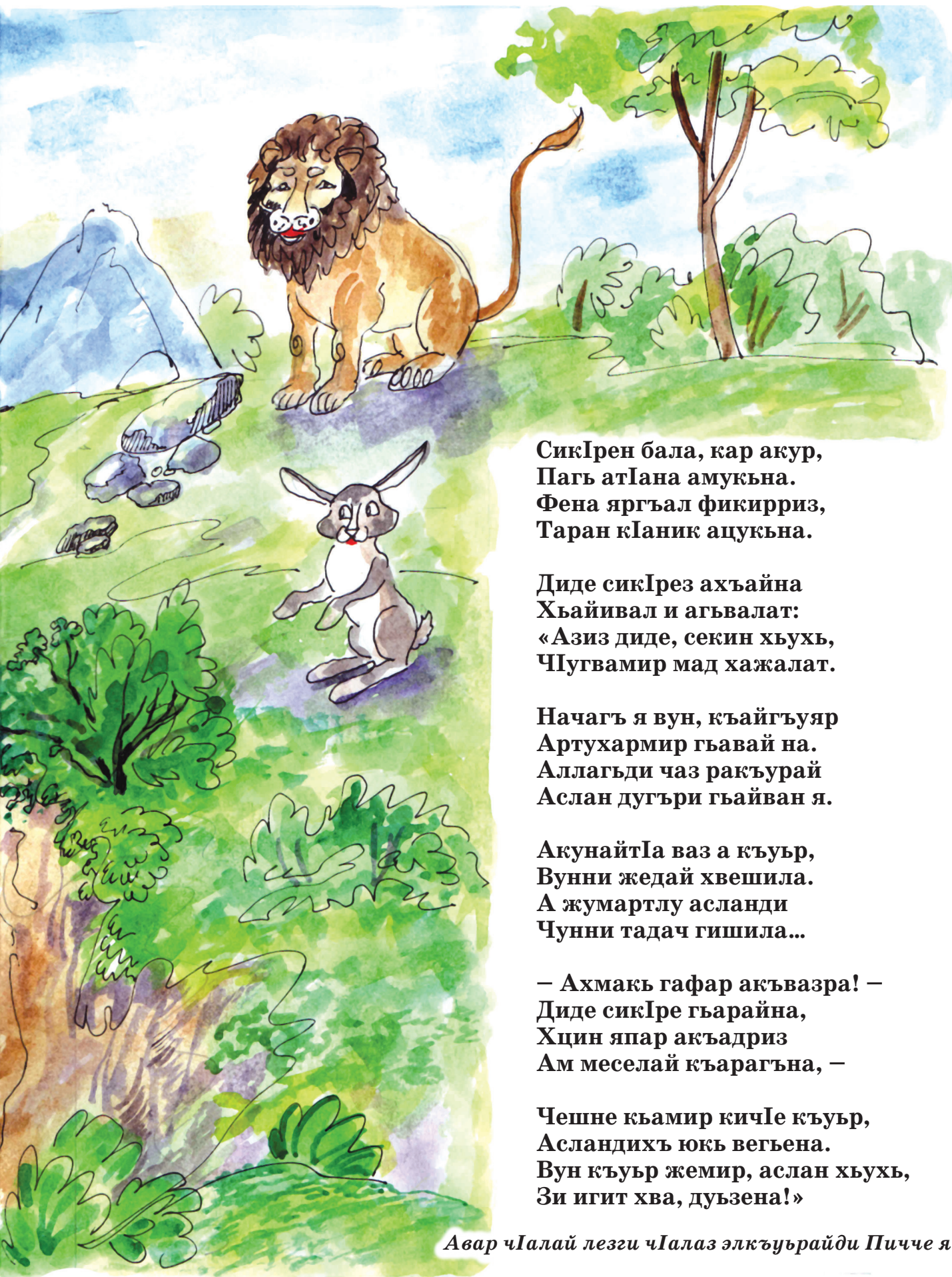
Каш чIугвар къван къве къвални
Къенез фенвай бахтсуздан.
И чкадал са аслан
Дуъшуъш хъана къасусдай.

ГалчIурна хъиз тамун вак
ТIуъна ада куурелди.
Як аламай кIарабар
Гадриз хъана къурелди.

Къурени хур галчIуриз
Гъар са кIараб кIватIзава.
КIарабрай мефтI фитIиниз
И дуъшуъшдал шадзава:

«Аслан сеbeb тух я зун,
Къутармишна агъади.
Гъич садазни чидачир
ГъикI жедайтIа пака зи».

СикІрен бала, кар акур,
Пагъ атІана амуќна.
Фена яргъал фикирриз,
Таран кІаник ацукъна.

Диде сикІрез ахъайна
Хъайивал и агъвалат:
«Азиз диде, секин хъухъ,
Чугвамир мад хажалат.

Начагъ я вун, къайгъуяр
Артухармир гъавай на.
Аллагъди чаз ракъурай
Аслан дугъри гъайван я.

АкунайГа ваз а къуър,
Вунни жедай хвешила.
А жумартлу асланди
Чунни тадач гишила...

– Ахмакъ гафар акъвазра! –
Диде сикІре гъарайна,
Хцин япар акъадриз
Ам меселай къарагъна, –

Чешне къамир кичІе къуър,
Асландихъ юкъ вегъена.
Вун къуър жемир, аслан хъухъ,
Зи игит хва, дуъзена!»

Авар чІалай лезги чІалаз элкъуърайди Пичче я.

Тичче

Къим члурай кац

(хкет)

Къуъзуъ яз гъатна гужа
Са къарини са къужа.
Кас авачир куъмекдай,
Кац амай са зирекди.
Къадирсуз кац акъалтГай,
«Яцрахъ дана» акалдай.
Каци агъвал къатГана,
Ягъсуз каци лагъана.
– Дегиш я дуънядин муд,
Кутаз тахъуй зак умуд.
Акъвазмир зал вил алаз,
Гъардахъ хуъдай къил ава. –
Лагъана хъиз катна кац,
Тама-тара гъатна кац,
КІвачел къабар жедалди,
Хурушумар къведеалди
АцІуриз хъанач руфун,
Я фу гъатнач, я къафун.
Башламишна къвал ягъиз,
Къаткана ам ял ягъиз.
Кхунна кац, ацукъна,
Нерихъ са ял галукъна.
Ял тир багъа няметдин,

Къифрен ял тир лезетдин.
Юргъун беден юзурна,
Къифрен тІеквен жагъурна.
Къиф ухшар тир темендиз,
ГъикІ гъахърай кац тІеквендиз?
Амукъна кац эвер гуз,
Хурт хъанавай беден гваз.
– Я къиф, я къиф, багъриди,
Дуъз кар яни им види?
Гъинва гъуърмет мугъмандиз?
Зунни амач кІубандиз.
Бейнидиз жеч зарарни,
Акъатнава сарарни.
Зун югъни йиф къекъвенва,
ПертІех хъанва, къеженва,
Садахъни зи къал амач,
Къуъзуъ хъанва, гъал амач,
Къал-къиждихъай катнава,
И тамара гъатнава,
Къулай са пІипІ ислягъ тир
Жагъанач заз – куълягъдиз.
Гъамлу рикІел пас ала,
Заз чир, зун чир кас авач.

Зи ялвардиз жаваб яз,
 Ви кІвалин рехъ суваб яз,
 Гъуцари заз кълурна.
 Квадар мийир абур на.
 Гъуцариз хъурай хатур,
 Тек са йифиз кІвале тур.
 Язух ша зун – кълураба,
 Къланмиша сувабар.
 Жаваб гузва кълфре икІ:
 – ГълкІ тада вун, ягълан гълкІ?
 Зи несилдин душман, вал
 Ихтибарна, кІубанвал
 АвуртІа зун шедачни,
 Зун келлегуъз жедачни?
 «Жанавурдал хпер хыз»
 Зун ви тапан кїнер гуъз
 АмукайтІа гуж я, гуж,
 Кїил хуъзва за гужа-гуж.

– Я азиз кълф, вун гълхъ я,
 За тухвай рехъ патахъ я.
 Зи гунагълар пара я,
 Гълйифарни хара я.
 «Душмандикай дуст ая,

Рагълмлувал хълсан я»
 Лагъланвачни мисалда?
 За гълуцарин вилик кїин
 Кълзва, арха жедатин,
 Са вин ваъ, куъ виридан,
 Пехилвалрай гълейрида.
 – СикІрен сиве кїил турдаз,
 Душмандин зил кълурдаз
 Ухшар хълйла гълкІ хълурай,
 Акълатзава рикІ хурай.
 – Яд авахълна, саф ама,
 Мад захъ лугълур гаф амач.
 Чан атанва туътуъниз,
 Нефес дар, туъд гуътІуъни.
 Уълмуърдивай зун тух я,
 Я гълуцар, зин язух я.
 Заз цаварал чка це,
 Аси касдиз жаза це.
 Рак ахълйнач фагълридиз,
 Жаза хълурай агълурди.

Кълф кичІела зурзана,
 Чкадила йузана.
 «Кълбулин и кълураба,
 Заз гълуцари сувабар

Къхин белки, за вучин,
 Акурай заз качин чин»,
 Фикирна, рак ачухна,
 Кац гъахъна, къил бачлухна.
 Тум амукъна куъчедал,
 Акурбурни хъуредат.
 Фена хуш-беш суьгъбетар,
 Качин тапан хкетар,
 Кайвани-къиф юрцевай
 Иля-тиля кIатIавай
 Гъиз кациз теклифзавай,
 Качини тарифзавай.
 Са шумуд сят алатна,
 Гъарайдин ван акъатна.
 Къежел алай чIулав йиф,
 РакIарихъни къунши къиф
 Гъарайдавай рекъидай,
 Ктад хъана ивидай.
 Лагъай мисал дуьз хъана
 Качивай вич хуьз хъанач.
 Иви физвай къиф ада
 Туькъуьмна декъикъада.
 Къвед лагъай къиф серсер я,
 Качин сарар мишер я.

Башламишна къугъунар,
 Гагъ ахъайиз, гагъ къунар.
 – Я къадирсуз, я залум,
 Куьз ийизва заз зулум?
 Ви къинерин гъим я сир,
 Дугъривал я зи тахсир.
 Югъуна зун душмандихъ,
 Адан гъахъсуз дувандихъ.

Къифре вилер акъална,
 Вич къисметдин са гъална.
 Декъикъаяр агъур я,
 Аламатар агъзур я.
 Къежел кицIер элукъна,
 Гуьрцелдихъ къил галукъна,
 Гъуьрчехъандин кицIи рум
 Гана, къуна качин тум.
 Ялна тIеквяй авудна,
 Тиф-тиф цавуз акъудна.
 Хирер алай беден гваз
 Къифни катна тIеквендиз.
 Эхирдайни вуч хъана?
 Ягъсуз кациз гуж хъана.
 Тапан къинер себегъ яз
 Амукъна кац са себегъ яз.

Абдулбари Магълудов

Аламати

(Мах) Етаж

И м хъайи кар яни, тушни чидач, амма халкъдин риваятри хабар гузвайвал, къадим заманада регъимсуз са пачагъ хъаналда. Кашак гъелек хъанвай халкъдал залан хар-жар хъивегъна, ада вичин ханумдин тІварунихъ, гъульуъз мукъва, гъурчег са къеле эцигунин буйругъ гуда къван. А эцигун патал вилаятда авай лап хъсан къванцин ва харат устІарар желбна. Саки къве агъзур аскерди йиф-югъ анал кІвалахна, къве йисалай къеле эцигна кубтягъна. Гъаятар агъзур жуьре цуьквералди, маса уьлквейрай гъана акІурай аламати тараралди, гъавизралди ва фонтанралди безетмишна. «Сороф» къеледин къакъан парудал йиф-югъ къве агъзур аскерди къаравул чІугвазвай. Эгер дубшубш хъана къеле галай патахъ цавун ничхир акъатайтІа, гъасятда парудилай ахъагъай хъелери ам яна чилел гадардай.

Хабар никай гун, уста Рамазанакай. Ам гъилий гъи кІвалах хъайитІани къведай халис устІар тир. «Сороф» къеле эцигдайла адан лайхлувилер гзаф хъанай. Ам заргар язни машгъур тир.

И шегърда, уста Рамазанан устГархана авай куъчейрин атла кьиле Чапрас Къазидин гъвечи будкани авай. Ам вуж я лагъайтла, гзаф йисар идалай вилик, и чапрас вилер авай етим гада язух атана, уста Рамазана вичин шакIурт яз къабулнай. Чапрас Къазиди шегърда вичин хуси будкани ахъайнавай. Уста Рамазан сеbeb яз, Чапрас Къазидиз вичин кIвал-югъни хъанва, паб-аялни ава. ЯтIани пехилвили адаз секинвал гузвачир.

Ингъе, пачагъ вичин ханумни галаз цIийи кьеледиз ял ягъиз фидай югъ мукъва хъана. И хабар галукуъай Чапрас Къази, цIапандай акъатайди хъиз, тадиз пачагъдин кьилив фида ва адаз лугъуда:

– Пачагъ, вун сагърай, заз ван хъайивал, вун ханумни галаз ял ягъиз цIийи кьеледиз физвалда. Сефер хийир хъуй! Амма, пачагъ вун сагърай, гагъ гъульухъай, гагъ дагъдихъай къведай дегипш жедай гъвади винни ханумдин сагъламвиллиз чIурука таъсир ийида. ИкI тахъун патал квез багъа къашарикай ва ипекдин парчайрикай раснавай таж лазим я. Амни ахътинди жен хъи, герек, чими югъ ада квез серинарин, къайи югъ – чими.

Фикирна пачагъди, фикирна ва ам Чапрас Къазидин меслятдал рази хъана. «Амма ни гъазурда ихътин таж? Кьеледиз фидалди амайди пуд югъ я», – хиял фена пачагъдин рикIяй. Ада вичин шаклувиликай атанвайдаз лагъана. Чапрас Къазиди адаз гудай жаваб фадлай гъазурнавай.

– Пачагъ, вун сагърай, ахътин аламатдин таж анжах ви заргар Уста Рамазанавай гъазуриз жеда, – лагъана Чапрас Къазиди икрам авуна.

– Пуд юкъуз? Жедай кIвалах яни? – жузуна пачагъди.

– Пачагъ, вун сагърай, – фендигарди мад юкъ агъузна, – эгер адаз рикЛивай кІан хъайитІа, пуд йикъалай гъазур жеда.

– Эвера а Рамазаназ, – эмир гана пачагъди ракІарив къаравулда акъвазнавай къве аскердиз.

Фена аскерар дуъз Уста Рамазанан кІвализ ва адаз пачагъди вичин патав атун буйругънавайди малумарна. КичІе хъана Уста Рамазаназ, амма кълурнач ада аскерриз кичІевал. Фена ам, есир хъиз, аскеррин вилик кваз, гъилер далудал къуна.

– Пачагъ, вун сагърай, атанва зун ви буйругъдиз. Лагъ ви мурад-метлеб. Гъазур я зун ам къилиз акъудиз, – лагъана ада кичІез-кичІез.

Хуш хъана пачагъдин адан гафар.

– Чизва заз ви вафалувал, Уста Рамазан. Гъавилй эвернава за ваз. Вуна зазни ханумдиз ахътин таж гъазурин хъи, ам дуънъяда гъич са пачагъдихъни авачир хътинди жен. Амни багъа къашарикай, къизил-гимишдикай ва чи вилаятдин гуъзел ипекдикай туькІуьрин. Вири абур зи хазинадай ваз гуда. Анжах са шартІ тамамарна кІанда: чими юкъуз ада чаз серинвал, къайи юкъуз чимивал гун герек я. Пуд югъ ваз муъглет.

Чир хъана Устра Рамазаназ им Чапрас Къазидин фенд тирди. Амма чуькъни авунач. Файда авачир. Къилиз акъат тийидайдини адаз чизвай. ЯтІани ада вичиз ирид югъ муъглет тІалабна. Амма регъимсуз пачагъ рази хъанач.

– Гъич са югъни хгудач. Пуд лагъай йикъан нисинихъ таж инал хъурай!

Гъуъжетар авуникай хийир авачир. Хазинадай вичиз герек затІар къачуна курпашман яз кІвализ хтай гъуъл акурла, папай гъарай акъатна:

– Ваз регъимсуз агъади мад вуч буйругъ гана!

Уста Рамазана агъвалат хъайи-хъайивал вири ахъайна.

– Пачагъдин къилиз ахътин фикир къведайди туш. Им Чапрас Къазидин къуьруькар я. Фадлай ам зи гуьгъуьна гъатнава.

– Ву-у! Адаз вуна вуч писвална, я итим? – суална папа.

– Хъсанвилиз писвал ийидай алчарни авайди я и дуньяда. Къайгъу туш. Иншаллагъ, фур атлайди вич гъаниз аватда, – жаваб гана Уста Рамазана секиндив. Ахпа ада вичи пачагъдин хазинадай гъайи шейер саламатдив хуьнин буйругъ гана.

– Пуд йикъалай тажгъазур тахъайтга, вучда вуна? – жузуна язух папа шехъиз-шехъиз.

– Аллагъдин регъим члехи я, – даварна вичин рахун Уста Рамазана.

– Са фагъум-фикир ийин. Иншаллагъ, белки, бела алуддай са рехъ жагъин. Шехъмир, вилин накъвари куьмекдеч.

Къве югъни къве йиф акъудна ада фикирар ийиз. Пуд лагъай йикъан экуьнин капI авурдалай къулухъ ада папаз буйругъ гана:

– Вуна исятда агъдин парча гъана столдал эциг. Ахпа фена варар агала. За са вил ахвар ийида. Пачагъдин аскерар атайла, зун ахварай авуд ва анжах ахпа варар ачух ая.

Папа лагъайвал авуна. Уста Рамазан ширин ахварал фена.

Гила хабар пачагъдикай. Нисин жедайла ада вичин сад лагъай везирдиз эверна лагъана:

– Масадал завай ихтибар ийиз жедач. Заргардин патав жув вач. Таж гъазур хъанватІа килиг. Гъазур хъанвачтІа, зиндандиз гадра ам.

Фена сад лагъай везир буйругъ къилиз акъудиз. КилигайтІа, варар агалнава.

ЖаллатІри варарал гъуд илигайла, устра Рамазан ягъайди хъиз ахварай аватна. РакІара пайда хъайи папаз ада варар ачухун буюрмишна. Вичи столдин чиналлай лацу агъдин парчадин кІаник гъилер кутуна са вуч ятІа ийиз башламишна. Гъа и арада хъел кваз гъахъай везирди, гъарайдалди лагъана:

– Гъинва вуна чи регъимлу агъадиз гъазурнавай таж?

– Багъишламиша, зи регъимлу везир, кардик кваз завай вун къаршиламишиз хъанач, – жаваб гана уста Рамаза секиндиз. – Таж куътягъ жезва. Акъван кар амач. Заз аквазвайвал, гъуърметлу везир, ви камалдихъ сергъят авач. Вун анжах пачагъ хъуниз лайихлу кас я. Иншаллагъ! Ви гъар са югъ агъзур сан хъурай. Ингъе, за куътягъзава, везир. Килиг, регъимлу агъа, и тажунихъ алапатдин са сир ава:

– Ам вуч лагъай гаф я, Уста Рамазан? – тажуб хъана сад лагъай везир.

– Ам анжах михъи рикІ авай, вичин бубадилай хъайидаз аквада. Пехил ксариз, чарадалай хъайи пажариз ам аквадай затІ туш. Ингъе, за ам куътягъна, везир, вун сагърай! Тамаш хъсандиз.

ИкІ лагъана Уста Рамазана столдин чинал алай агъдин перде анихъ гадарна. Пачагъдин сад лагъай везир тажуб хъана амукъна: столдал затІни алачир. И арада адан япарихъ заргардин сес галукъна:

– Везир вун сагърай! Дуъз лагъ ваз и гуъзел таж бегенмиш хъанвани?

ГъикІ бегенмиш хъанвач лугъуда?! ЛагъайтІа, ам вичин бубадилай хъайиди туширди жезвай.

– О-о! Ихътин алапатдин затІ заз яшинда акурди туш, валлагъ, – жаваб

гана везирди. – Лап чи регъимлу пачагъдиз ярашугъ таж хъанва, къуй вич агъзур йисуз яшамиш хъурай!

– Заз чизвай эхир, – хъуърена Уста Рамазан, – вун бубадин халисан хва я, гъуърметлу везир. Гила хъфена чи камаллу пачагъдиз таж гъазур хъанвайди муштулух це.

Хъфена везир пачагъдин патав ва адаз таж гъазур хъанвайди муштулух гана.

– Ваз таж вич ви вилералди акунани? Гъихътинди хъанва ам? – жузуна къарайсуз хъанвай пачагъди.

– Пачагъ, вун сагърай! – ам низ хъвайитІани аквадайди туш. Ам анжах рикІ михъи, вичин бубадилай хъайидаз аквада. Пехил ксариз, чарадалай хъайи пажариз ам эсиллагъ аквадач.

Тажуб хъана пачагъ, амма чуъкъни авунач. Вич лугъумир къван, сад лагъай везирди пачагъдиз чинеба ахъагъай сир патав гвай къвед лагъай везирдиз, чІехи фекъидиз, хазинадин куълегар гвайдаз, къеледин къаравулрин чІехидаз ван хъанвай къван! Са арани фенач, мугъманхана да авай вирибуруз сир ашкара хъана...

Пачагъди, рекъера хата-бела тахъана таж хкун патал са десте аскерарни агалдарна, вичин хсуси файтун рагъурна. Лацу парчадик кІевирнавай «таж» гъилевай Уста Рамазан авай пачагъдин файтун «Сороф» къеледин варарихъ хтанмаз, абур гъасятда ачухна. Къаравулрин чІехида тадиз Уста пачагъдин тавханадиз тухвана. Вири пачагъни адан ханум ацукънавай тахтунал алтІушна. Пачагъди вичин заргардиз лацу перде гадарун ва таж къалурун эмирна. Уста Рамазана са гъилин къве тупІалди муъкъу гъилел вегъенвай агъдин перде гадарна. Садлагъана виридай тажубвилин агъ акъатна: таж аквазвачир. Абуруз акурди виниз хкажнавай устІардин ичІи гъил тир. Пачагъни ханум сад садаз килигна. Мугъманханада ван-сес амукънач. Вучиз ятІани гзафбурк кичІ акатнавай. Вич лугъумир къван виридалайни кичІе хъанвайди пачагъ вич тир. ГъикІ за таж аквазвач лугъун? «АкІ

хъайила, зун зи бубадилай хъайиди туш ман?» – хиял фена адан рикІай. Гъа и чІавуз сад лагъай везир адахъ элкъвена:

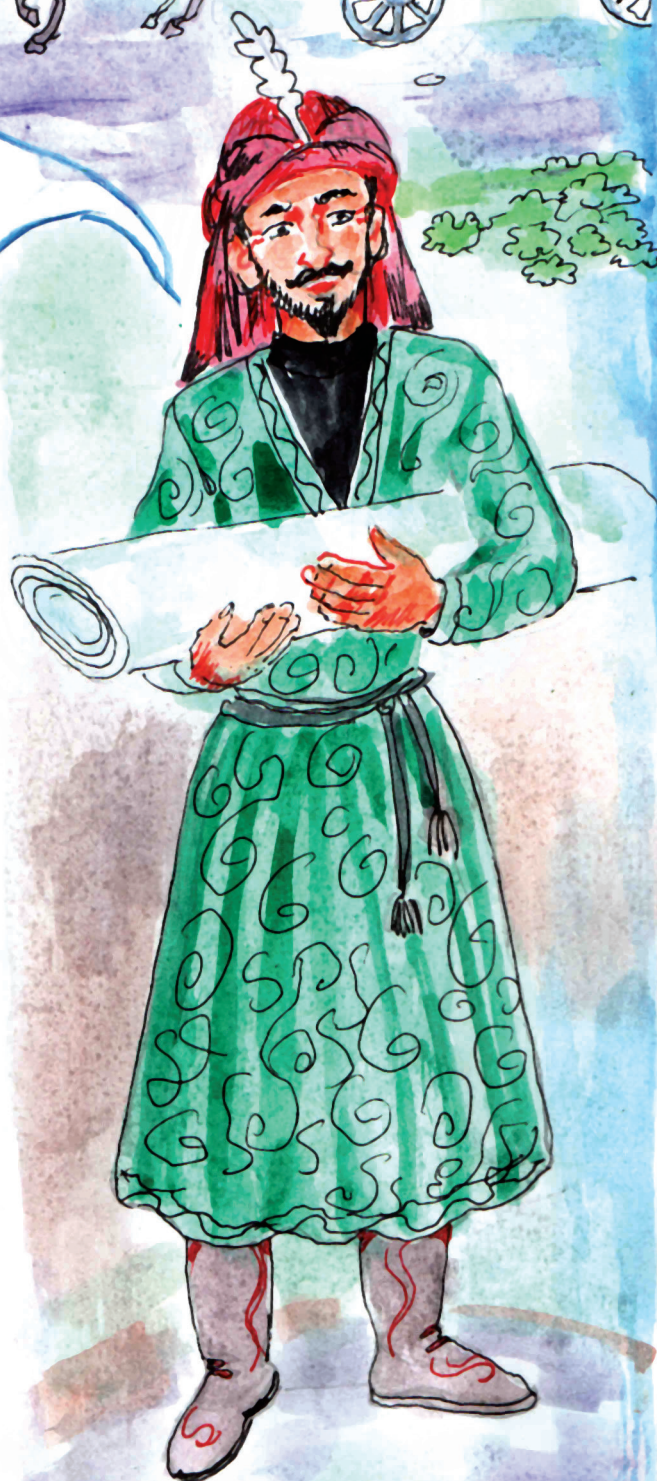
– Пачагъ, вун сагърай! За ваз и гуьзел таж рикІин ситкъидай мубарак ийизва. Ваз ам бегенмиш хъанвани, пачагъ, вун сагърай?

– О-о, гьелбетда, – тадиз жаваб гана ада. Ахпа ам Уста Рамазанахъ элкъвена: – Лагъ, Уста вуч пишкеш ваз кІан ятІа. Ихътин аманат вахтунда гъазурунай вун еке пишкешдиз лайихлу хъанва. Лагъ!

– Пачагъ, вун сагърай! Вунни ханум сагъ яз, хушбахтлу яз акунилай заз багъа пишкеш авач. Чухсагъул, заз маса затІни кІандач, – лагъана ада пачагъдизни адан ханумдиз юкъ агъузна икрамна.

Гатун югъ тир. Мугъманрай ацІанвай тавханадин залда чими хъанвай. И арада ни ятІани явашдиз къве патан ракІарар ачухна. Уста пачагъдиз мукъва хъана ва адавай гъава серинардани лагъана хабар къуна. Пачагъди разивал гайила, Уста Рамазана «тажунин» вини къилляй са вуч ятІани, «элкъуърна». Дугъриданни, къве декъикъани арадай фенач, залда гъава серин хъана. Ана авайбурай разивилин гафарин ванер акъатна.

Хабар никай гун за квез, хабар Чапрас Къазидикай. Пачагъдиз гъазурнавай ала-матдин таж хканвайдакай хабар галу-къай ада къеледиз гьерекатна. Атана ам

пачагъ авай залдиз. Ина вирида пачагъдиз аламатдин таж мубарак ийизвай. Килигна Чапрас Къази, акуна адаз Уста Рамазанан виниз хкажнавай ичИи гъил.

– Пачагъ, вун сагърай, – лагъана Чапрас Къази пачагъдин кІвачерик ярх хъана. – Уста Рамазана вун алцурарзава. Таж вучтинди я? Къез адан ичИи гъил аквазвачни?

– АкІ хъайила ваз таж аквазвач ман? – жузуна пачагъди.

– Ваъ, пачагъ, вун сагърай! ЗатІни авачир чкада вуч аквада? – жаваб гана фендигарди мадни агъадин кІвачерик къуъруьгиз.

– Пачагъ, вун сагърай, – лагъана Уста Рамазана, – ингъе, ваз тажунин сирлу къуват мад сеферда субут хъайиди: Чапрас Къази пехил рикІ авай, чарадалай хъайи паж я. ГъакІ хъайила, адаз затІни акванни ийизвач. ИкІ туштІа, зи гардан ваз чІарчІелайни шуькІуь я.

Чехи фекъиди, Къуръандал кьин къуна, лагъана хъи, дугъриданни Чапрас Къа-

зи леэнчи Сардаралай хъайи паж я ва ам фадлай Уста Рамазаназ фур атІуз алахънавай кас я.

Гила таж авайдал шак гъидай кар амачир: ам пажариз аквадайди тушир. Залда гъулгъула гъатна.

Вирида Чапрас Къази жазаламишун тІалабзавай. Пачагъдин эмирдалди ам тухвана дерин фуруз гадарна. Идалай гуьгъуьниз Уста Рамазана пачагъдин таж къазвайдаз вичин патав эверна ва адаз таж гъикІ ахъайиз кІватІдатІа, гъикІ чимивал ва серинвал гудатІа чирна, пачагъди гайи къизиларни къахчуна ам кІвализ рекъе гъатна.

Таб яни, керчек яни чидач, и вакъиадилай гуьгъуьниз Уста Рамазанан тІвар-ван маса вилайтризни чкІана. Пачагъди адав вичин хазинадин куьлегар вуганалдай...

Асеф Мегьма

Гьар нянихъ, пакамахъ
Хъел ийидай руш авай.
ГьикI ятIани и рушаз
Хъел хьуникай хуш авай.

Чай хъвадачир. «КIандач заз!»
Лугьуз, фуни недачир.
АвуртIани минетар,
Адаз таъсир жедачир.

Гагъ кьуншидин кIвализ физ,
Хкведачир геждалди.
Хтайлани, гьарагъиз,
Ишедай тух жедалди.

Эхир адан тIвар хъана
Вирибуруз «Хъелдай руш»,
Гьич са карни авачиз
Гьахъни нагъахъ шелдай руш.

Хъсан Кроур

Садра шаддиз куьчедай
КІвализ хтай Османа
Виридаз ван жедайвал
Ихьтин гафар лагъана:

– КІвалахдайла, вахаз зи
Къачуда за пекдин шал.
УстIар хъана, стхадиз
Эцигна са къакъан кІвал.

Дидедизни къачуда
КІанзамай къван шейэр за.
Зи дахдизни базардай
Бармак гъида иер са.

Эмени за машинда
Акьадарна къекъуьрда.
Имийризни кІан хъайи
Гъар са кІвалах тукІуьрда.

Гъисабзавай Османа,
ТІварар къазвай гъар садан.
Адан гъвечIи стхади
Акъвазарна ам бирдан:

– Бес бадедин, бубадин,
Вучиз къадач тІварар на?
Абур патал бес гъихьтин
Ийида, лагъ, крар-на?

– Гъа къвед патал тушни бес,
Чи крарин хъсанбур.
Мад вуж ава абурулай
Чаз кІанибур, масанбур.

И жавабдин ван хъайи
Вири хзан шад хъана.

Османаз лап кІанзавай
Вич чІехи кас фад хъана.

* * *

Хзан вири кІватІ хъана
Са суфрадихъ галайла,
Гъуьжетзавай аялри
Вири кІвале авайла.

– Лагъ, вуч ятІа ширинди,
И дуйнъяда виридалай?
Хабар къуна Фуада
Хзандивай виридавай.

Диде-буба киснавай,
Яб гуз кІани аялриз.
Чпин багъа шарагрин
Тамашзавай амалриз.

– Къенфетар я, – лагъана
Ирид савай Иляса.
Шекер тирди тестикъиз
Алахънавай мад Муса.

– Бес куьнуьдай акъудай
Вирт куь рикІел алачни?
Гъар пакамахъ ам тІуьнал
Виридан рикІ алачни? –

Дамахдивди лагъана,
Кис хъанавай Абада.
Фена тадиз вирт авай
Вилик гъана къаб ада.

Гъа и чІавуз рикІарай
Са кас атай ван хъана.
Гишин хъайи Муртузас
Са тІимил фу кІан хъана.

Ахпа муькуь няметрин
Дад акуна аялдиз.
Гишин хъуни Фуадан
Жаваб гана суалдиз.

Школадиз фидайла
Булка къачун паталди,
Гъар пакамахъ дидеди
Пул гуз хъана аялдиз.

Амма аял тарсарай
Гишин хъана хкведа.
– Пул вутІ хъана, лагъайла,
Ам дидедиз хъуредай.

– Квадарнани пул вуна?
Чуънуъхнани тахъайтІа?
За ваз туънбуьгъ ийида,
На заз ачух талгъайтІа.

Са шумудра икІ лугъуз,
Диде хицел алахъна:
– Ваз тІуън патал гайи пул
Вучиз маса патахъна?

– Чан диде, ваз мукъвара,
Жаваб гуда дуъздаказ.
ТІалабда за пулункай
Мад суалар гумир заз.

ИкІ лагъана гадади,
Дидед патав ацукъна.
И ван хъайи диде мад
Пагъ атІана амукъна.

Са шумуд югъ алатна
Мартдин сувар атана,
ГъвечІи хвани дидедиз
Пишкешар гваз хтана.

Творче Аялрин кьат/унар

Яран сувариз дидеди какаяр ргана, абуруз яру-цIару рангар яна, аялриз пайна. Мурада вичиз гайи яру кака незвач.

– На кака куьз незвач, Мурад?

– Недач, диде, а какадай заз яру цIай хьтин цицIиб акьатдайди я.

– Вун вучиз шезва, Мурад?

– Заз Имран зи хайи стха яз амукуьна кIанзава...

– Ам ви хайи стха тушни тахьайтIа?

– Ам хайи стха чахъ галаз санал яшамыш жедайла тир, чавай чара хьайидалай кьулухъ адакай тахай стха хьанва.

– Диде, рикI квекай раснава?

– Ам вуч суал я, хва, рикI беден хьыз якIун тике я ман.

– Туш, диде. Чи кьунши Аминат халадин рикI гуьзгуьдинди я.

– Ам ваз ни лагьана, я хва?

– Накъ няниз булахдилай хкведай рекье Аминат халади Секне халадиз «КIвале авайдан амалар аквадайкьван зи рикI михьиз ханва» – лугьузвай, бес ада акI вучиз лугьузва?

– Диде, – лугьузва Мурада, – зун, чIехи хьайила, кIвалахал фидач.

– Вучиз, я хва?

– КIвалахал фейиди гьар нянихъ пиян хьана хквезва, кIвале кьал акьудзава, чан диде, мад дахни кIвалахал тефирай.

– Мурад, на дидедиз яб тагайтIа, за вун пипIе акьвазарда, – лугьузва дахди.

– АкI ятIа, дидедиз яб тагуз, гьар йикьуз хьваз хквезвай вунни пипIе акьваз, дах. КIвале пипIер кIамай кьван ава.

- Мурад, вун икьван гагъ гъинавай?
- Чи къуншидал хтанвай гададихъ галаз гъабурун кІвализ мугъмандиз фенвай.
- Ам нин гада я, къунши хъанвай папан тІвар вуж тир?
- Адан тІварни гъа вин хъиз диде тир.

- Диде, ша чун Рагъман халудиз килигиз фин.
- Ам ви рикІел гъикІ хъана атай кар я хва? - Стха къейидалай кьулухъ Рагъманан къуьн галатнава.
- Заз са къуьн галай халу зи яшинда акурди туш.

- Яда Мурад, алад фена Агъмед халудиз чи кІвализ эвера, дахди ша лугъузва лагъ.
- Я дах, къве кІвач са башмакъда акІанвай ам гъикІ къведа?
- Ам ваз ни лагъана?
- Накъ гъадан папа, Секинат халади лугъузвай. Захъ ягъазвачтІа, бахдивай хабар яхъ, гъадазни ван хъана.

- Мурад, вуна Керим вучиз гатана, куьн дустар туширни?
- За адаз дуьдгъвер алай фу теклифна. Вуна зун къекъверагдай къазвани лугъуз, ам зал гъутар гваз атана.
- Вуна фу гуз, адаз кІвале фу жагъизвачни?
- Чидач, дах. Амма шумудра гъабурун гъаятдиз гъахъайла «Я хва, вуна гъикъван зи кьил неда» лагъай гафарин ван къведай?

ЧИЗ ХЪСАН Я

Мертер

Адет яз, мертерикай чна цур ийида, я туш абур, кьурурна, хуьда. Кьурурнавай мертер 10-12 сятда ргай къайи це твада, ахпа, абурук квай миже хкудна, шекердихъ галаз ишлемишна.

Мертери сафра алудзава, цихъ къарихвал секинарзава, абур хуквадиз, члулав лекъериз, риклиз менфятлу я. Бедендин и паяр мертери мягкемарзава, абур ивидин гъерекат къайдадиз хкизва.

Къен фидайла ва къенин са бязи маса азарар авайлани таза мертерин миже, цур ишлемишун хъсан яз гьисабзава.

Инияр

Инияр са шумуд жуьре ава: чехибур, куьлуьбур, ярубур, хъипибур... Чпин менфятлувилиз килигна, вири жуьреяр сад-садаз мукъва я.

Инийри бедендиз ацлайвал гузва, са къадар куькарзава, сафра къезилариз, ивидин кваллах хъсанариз куьмекзава, хук ва члулав лекъер мягкемарзава, иштагъ ачухзава.

Къен фидайлани инияр тлуьн менфятлу я. Инияр ргай яд, шекер какадарна, къил тлайла ишлемишда. Куьлуь авунвай инияр гъатта дакунвай чкайрални эцигзава.

Гъа са члавуз инияр дуркунар патал са къадар зарарлу емишар язни гьисабзава.

Имуча-муча?

Далу гатар кърмажар
Чеб рушарин абур я.
Гуъзелвилин дилмажар
Лентеривди чӀагурда.

Ахпа, пака таз жедач,
Я жибинда тваз жедач.
Мез гуз неда гатузни
Бязибуру хъуьтӀуьзни,
Гзаф тӀуьрдаз жазани
Гудай къайи назани.

КӀвалер ми хъда гъейбатдив,
Кул чукурна гъаятдиз.

Къекъуьрдалди каци тум
Иштягъдалди недайди.
АкъвазрайтӀа къепӀин рум,
Жизвидилай шедайди.

Чеб чарар яз, муьтӀуьгъда
Базарарни туьквенар.
Угърийрини чуьнуьхда,
Жибин ятӀа тӀуьквенар.

Лаш илигда гъавадавай аваздал,
Сегънеда ам далу яна акъвазва.

Гагъ сини я, гагъ мукал,
ЭкъечӀда цавун юкъвал.

Эгъуьннава кӀвалин пӀипӀ,
Теквен кӀвал, туш ам сикӀ.

КӀасда ада, атайла хъел,
Яман я.

Туьд чуькъвейла, гудай зегъер
Дарман я.

Вичихъ я ранг, я дад авач.
Акъван секин затӀ мад авач.
Я чими туш, я вич серин,
Виридалай я ам ширин.

ХАЛКЪДИН РУЪГЪДИН ХАЗИНАДАЙ

ИкI вучив дугъчзвa?

Киледалди алцумдайди къзизил
туш.

Пурар ягъ тавурдакай шив
жедач, ксай къиб иландини
недач.

Лам вацIу тухвана, кьил Мусадин
гатана, шехъайди Иса хъана.

СикIре тумуналди ядач,
амалдалди яда.

Цам цIамунал эцигай нуькIре
муг ийида, къван къванцел
эцигай устIарди – кIвал.

Гъили гъил хуьда,
къве гъилини – кьил.

Тумуналди яда, сараралди
кIасда.

Жанавурди гъерекай фикирда,
гъере – векъикай.

Руфун – далдам, кьиле – гар.
Мез – гъедгъетI, крар – бистIи.
Хатадикай хкатна, хапIадик
акатна.

Сада-садак цIай кутада, къведни
куда.

НуькIрекай къаз авурда
къазракай фил авуна.

ISSN №0206-7978

Кард

4/2022

июль – август

Иллюстрированный детский журнал.
Издается один раз в два месяца.

Учредитель:
Агентство информации и печати
Республики Дагестан.

Регистрационный номер
серия ПИ №ТУ05-00413 от 22.04.2019 г.
выдан управлением Роскомнадзора
по Республике Дагестан.

Издается с января 1980 г.

Руководитель – главный редактор
М.М. Ахмедов

Редколлегия:
Х. Хаметова (редактор)
А. Исмаилов (зам. гл. редактора)
З. Кафланов
К. Акимов

Художественный редактор З. Даганов
Технический редактор Т. Лузина
Художник номера М. Муталлибов

Формат 60x84 ¹/₈.
Бумага офсетная.
Уч. изд. л. 3,13.
Уч. печ. лист 3,26.

Выход в свет 27.07.2022 г.
Тираж 494 экз.
Заказ № 1260.

Типография:
ООО «Издательство «Феникс-пресс».
Адрес типографии:
367018, РД, г. Махачкала, ул. Петра I, 61.

Редакция и издатель:
Государственное бюджетное учреждение
Республики Дагестан «Редакция
республиканских литературных журналов
«Соколёнок» и «Литературный Дагестан».
Адрес редакции и издателя:
367000, РД, г. Махачкала, ул. Даниялова, 55.

Электронный адрес редакции:
litdag@mail.ru

Лезгинский язык

Индекс: на год - 63338,
на полугодие - ПМ991.

Цена свободная